

Салих СЕЛИМОВИЋ
Кладница, Сјеница

КАРАЂОРЂЕ ПЕТРОВИЋ У ИСТОРИЈИ И НАРОДНОЈ ТРАДИЦИЈИ НА СЈЕНИЧКО-ПЕШТЕРСКОЈ ВИСОРАВНИ

АПСТРАКТ: На Сјеничко-пештерској висоравни ни до данас није заборављен боравак Петра Васојевића, оца вожда Карађорђа. Без обзира што је његов боравак у пештерском селу Жабрену био једна релативно кратка епизода ипак остала је у народном памћењу. У овом селу живе бројне породице муслимана Кучевића који су били побратими Петру Васојевићу, штитили његову породицу и на крају спасили од освете муслимана Топузивића. Иако није био рођен на Пештери, Карађорђе је приликом ослобађања Сјенице и Пештери поштедео село Жабрен од ратних страдања. Сјенички муслимани, сада Бошњаци, имају анимозитет према Карађорђу иако му не оспоравају јунаштво и праведност. Карађорђеви потомци су увек знали за своје побратиме Кучевиће и били су им увек захвални. Када се краљ Александар женио румунском принцезом Маријом, Кучевићи су били позвани на свадбу. Када су се Карађорђевићи вратили у земљу, најстарији Кучевић их је посетио у Београду. Принчеви Томислав и Александар су у одвојеним посетама боравили код својих побратима на Пештери 2006. године. Тако на Пештери, у селу Жабрену, и даље живи успомена на Петра Васојевића, а посебно на Карађорђа Петровића.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Карађорђе, Жабрен, Пештер, Кучевићи, Турци, борбе, Сјеница, историја, легенда.

Некадашњи Новопазарски санџак, заправо Рашка област, као и цела Стара Рашка, а посебно Сјеничко-пештерска висораван са Полимљем као централним делом тог простора, били су увек константно и изразито матично и стапно миграционо подручје од најстаријих времена па до данаш-

њих дана. Миграције су биле скоро континуиране, али су узроци били разноврсни. Из Старе Црне Горе, Брда и Херцеговине кретало се динарско становништво у групама, родовима, породицама, али и као појединци према нижим, плоднијим и топлијим пределима Београдског пашалука, који се некада називао Смедеревски санџак, као и на просторе Старе Рашке, а посебно бившег Новопазарског санџака. Тако су стизали и на Сјеничко-пештерску висораван на којој се већина ту краће или дуже задржавала и настављала своје путешествије преко Јавора, Златибора и Голије према Ужичкој нахији, доњем Подрињу, Моравици, Драгачеву, Шумадији, Неготинској Крајини па чак и у Јужну Угарску (данашњу Војвдину). Простор Сјеничко-пештерске висравни је остајао скоро пуст после крвавих и разарујућих аустријско-турских ратова 1683-1699. и 1737-1739. године. Турска одмазда против српског хришћанског становништва, које је у овим ратовима учествовало на страни хришћанских држава Аустрије, Венеције и Русије тежећи ослобођењу, била је претерана и крвава. У великој сеоби Срба 1690. године огроман број хришћана је напустио простор Старе Рашке. И домаће муслиманско становништво је такођер страдало због ратовања у одбрани Османског царства или је мигрирало према југоистоку Балканског полуострва и Цариграду.

Посебно су били бројни мигранти из Горњег Полимља и Малесије (Васојевићи, Клименте, Шаље, Хоти), затим Куча, Никшића, Дробњака, Мораче, Доњег и Горњег Колашина. Међу њиховим потомцима у Београдском пашалуку и Новопазарском санџаку ће бити бројне вође и старешине у Првом српском устанку 1804-1813. године.¹ Скадарски везир Худаверди Махмутбеговић, далеким пореклом Црнојевић, је 1700. године под војном пратњом присилно населио албанска католичка малисорска племена на опустелу Пештерску висораван коју је био добио као војн о лено. Међу њима су најбројнији били Клименте, са којима или убрзо после њих ће доћи Кучи, Хоти, Шаље, Шкријељи. Клименте су у Епаји код Скадра били католици, као и други Малисори у Малесији, док је међу Кучима било припадника све три вере. Огромна већина тих Малисора на Сјеничко-пештерској висоравни је исламизирана током 18. и до половине 19. века. Неколицина је прихватила и православље док у католичанству није остао нико.² Најмасовније сеобе према Ста-

¹ Славенко Терзић, Средње Полимље у 1809. години и устанички планови продора према Пљевљима и Тари, Одјек Првог српског устанка у Полимљу и пријепољском крају (1804-1813), СО-е, Пријепоље 2006., 37.

² Ејуп Мушовић, Етнички процеси и етничка структура становништва Новог Пазара, Етнографски институт САНУ, Београд 1979., 76, 77 ; Салих Селимовић, Сјеница, Епоха, Пожега 2004., 108.

рој Рашкој и даље према Шумадији, Мачви, Подрињу су биле у време тзв. „разура“. Познате су биле разуре Куча, Васојевића, Дробњака, Бјелопавлића.

По свој прилици, после разуре Васојевића у време аустријско-турског рата 1737-1739. године, доселила се са многим другим на Сјеничко-пештерску висораван и породица Карађорђа Петровића: деда Јован, отац Петар и стриц Мирко. Према подацима до којих су дошли многи историчари старије генерације, а највише на основу сачуваних предања у народном памћењу, они су се населили у пештерско село Жабрен код Дуге Пољане. Новијим истраживањима су се бавили Вукман Ђулафић, Салих Селимовић, Месрур Шачић. И они су дошли до више скоро истих верзија предања која су још жива у народној традицији.³ Историчар Живојин Андрејић пише да су преци Карађорђа Петровића из Васојевића дошли у тада велико село Дубницу јужно и недалеко од садашњег града Сјенице. Даље Андрејић пише да су они одатле отишли много пре рођења Карађорђе у село Вишевац код Тополе.⁴ Он и не помиње село Жабрен на Пештерској висоравни као једну од кретке етапе, али веома важне животне епизоде Карађорђевића. Андрејић даље тврди да је Карађорђе деда Јован из Дубнице одеслио у Вишевац са браћом Радаком, Митром и Симеоном? Исти аутор даље наводи К. Димитријевића који пише да се Карађорђе отац Петар са целом породицом морао преселити из Вишевца у Мраморац, а затим у Жабаре и Загорицу код данашњег Младеновца због тога што је Карађорђе у једној крчми у Баточини морао да убије неког турског насилника.⁵ Тада су отац Петар и мајка Марица имали синове: Ђорђа (Карађорђа), Марка, Маринка, Јована и Милована, као и кћерке: Марију, Милицу и Госпојину. Све се то догађало негде пре 1780. године. Мало касније у Загорици се Карађорђе оженио Јеленом, кћерком Николе Јовановића који је био оборкнез у селу Маслошеву. Око 1781. године, Карађорђе се са својом породицом преселио у Тополу. Према том Андрејићевом писању мало је могуће Карађорђево убиство Турчина у Баточини и његова женидба са Јеленом ако је он највероватније рођен 1768. године. У 1780. и 1781. години Карађорђе је могао имати 12-13

³ Вукман Ђулафић, Жабрен –привремено станиште Карађорђевих предака, Симпозијум Сеоски дани Сретена Вукосављевића, XI, Заједница културе и Дом револуције, Пријепоље 1986., 153, 154; Салих Селимовић, Успомена на претке, „Студент“ бр.48, Београд 1998.; Месрур Шачић, Племе Кучи у Жабрену, Београд 1999., 27.

⁴ Живојин Андрејић, О Карађорђу и Старовишевцима, Шумадијски записи I, Музеј у Аранђеловцу, Аранђеловац 2003., 81, 85

⁵ Исто.

година. Та два значајна догађаја у Карађорђевој животу могла су се догодити 1786. или 1787. године, заправо негде пред Кочину крајину, тј. аустријско-турски рат који је вођен 1788-1791. године.

Међутим, у селу Жабрену, на Сјеничко-пештерској висоравни, код бројног и угледног братства муслимана Кучевића, још је веома жива успомена на боравак у Жабрену Карађорђевог оца Петра Васојевића, деде Јована и стрица Мирка који су у село Жабрен дошли из Краља, села у Васојевићима на горњем Лиму (село између Берана и Андријевице). Према својој породичној традицији жабренски Кучевићи су пореклом Кучи са Медуна, који се налази југоисточно од Подгорице према гран ици са Албанијом. Они тврде да је њихов родоначелник чувени кучки војвода Лале Дрекалов(ић). Један од његових потомака који се звао Илија Куч исламизирао се у селу Лучицама код Рожаја па је тако постао Алија Куч (Поповић). Неки од њих са сигурношћу тврде да потичу од тог Алије и да су се тада једно кратко време презивали Рамовићи.⁶ На Сјеничко-пештерској висоравни имају рођаке муслимане који се и данас презивају племенским презименом Куч у селу Боришиће код Бара, јужно од Сјенице, и православне који се исто тако презивају у селу Бољаре, југоисточно од Сјенице на самој граници са Црном Гором.⁷ Када је негде око половине 18. столећа већ исламизирана породица Куч (евић) дошла у Жабрен на Пештер, осим већ исламизираних Климената Гицића, затекла је и две куће православних Васојевића, заправо то су биле куће Карађорђевог деде Јована и и стрица Мирка и оца Петра. Васојевићи и Кучевићи су се одмах спријатељили, а убрзо и побратимили.⁸ Побратимили су се Мустафа Куч и Петар Васојевић, а има тврђења да су се касније и окумили. Раније приче у народу овог краја да су жабренски Муслимани Кучевићи и Карађорђевићи неки далеки рођаци потврдио је и најстарији житељ у Жабрену и у братству Сулејман Кучевића који је 2006. године имао 96 година.⁹ Знаимљиво је да се на Сјеничко-пештерској висоравни у народном памћењу ништа посебно не истиче у вези са Карађорђевићим дедом Јованом и стриком Мирком, као да се на њих заборавило.

Према родослову српске, и касније југословенске, владарске династије Карађорђевића, деда Јован је рођен у Васојевићима (село Краље) и да је имао

⁶ Према казивању Халила Кучевића из Жабрена и Хидајета Гицића, професора из Сјенице. И овом приликом изражавам моју захвалност овим казивачима.

⁷ Селимовић, Сјеница, Епоха, 113.

⁸ Казивање Илијаза Кучевића из Жабрена на чему му се захваљујем.

⁹ М. Нићифоровић, Кумство ковано вековима, „Вечерње новости“ од 21. августа 2006., 17.

четири брата. Јован Васојевић се са двојицом браће преселио у Србију, а два брата су остала у Краљама код Андријевице. Већна старијих историчара се слаже да су Карађорђевићи пореклом Васојевићи, а неколико васојевићких братстава сматра да су припадали њима, чак се спорећи око тога. У Васојевићима су славили св. Андрију, Андрејевдан (13. децембар). Према једном предању Карађорђе Петровић је као вођа Првог српског устанка, дошао у Васојевиће 1809. године и том приликом је био дочекан не само као владар и војсковођа већ и као најблискији сродник. Неки историчари сматрају да су преци Карађорђа Петровића дошли у Васојевиће из Куча са Медуна. По предању тамо су побиле неке колашинске Турке па су се морали да склоне у Васојевиће како би приметили траг бојећи се освете. Због тога су били променили и крсну славу. Када је краљ Александар I био у посети Црној Гори и у пролазу боравио у Андријевици и Лијевој Ријеци, причао је мештанима да је његова старина испод Комова. Чак има претпоставки да су и у Куче „дошли однекуд“. Док су боравили у Кучима постоје тврдње да су славили св. Николу (19. децембар), славу бројног и тада веома моћног племена Куча.¹⁰

Има велики број историчара који сматрају да су Карађорђевићима блиски сродници Гурешаићи (Ђурковићи, Ђуришићи у Васојевићима), односно Кнежевићи из Црнче код Бијелог Поља, а за које се верује да воде порекло од старих и чувених кнежева Војиновића, који су били велможе краља Стефана Дечанског. Неки стари Пештерци причају да је Карађорђе после ослобођења Сјенице и Пештера (1809. године) свратио у село Црнчу у Бихору код Трипка Гуриша, Гурешаића као рођака и да му је том приликом „поклонио неке војничке лонце“. ¹¹ Стара слава Карађорђевића била је св. Климент (8. децембар), а коју су славили и Гурешаићи-Ђуришићи, Ђурковићи у Краљама код Андријевице.¹² Гурешаићи, а највероватније и преци Карађорђевића, живели су пре поменутих пресељавања у врањским катуницама на Скадарском језеру. Има тврдњи, а и понегде се пише да су у том давном времену живели у селу Белестовцима у Зетској равници. По свој прилици одатле су и почеле њихове бројне путовања: Кучи (Медун, Комови), Васојевићи, (Краље), Пештер (Дубница? Жабрен), Шумадија (Вишевац, Жабари, Загорица, Топола).

¹⁰ Селимовић, 116.

¹¹ Казивање Младена Трипковића, професора из Сјенице и Хаџи еф. Мустафе Макића из Бачице на Пештери. Користим прилику да им се поново захвалим.

¹² Миле Недељковић. Карађорђевићи, „Даница“, Београд 1997., 156; Андрејић, 88; Селимовић, 116.

Боравак Петра Васојевића, оца потоњег вође Првог српског устанка и родоначелника српске и југословенске владарске династије, у селу Жабрену на Пештерској висоравни, је једна њихова кратка животна епизода, како је већ речено. Међутим и поред тога је у народном памћењу на Сјеничко-пештерској висоравни оставила трајан утисак због једне егзотичне приче. Место где су били Петрови торови и колибе и где је он морао да убије двојицу тадашњих Турка, а уставри наших муслимана, и данас се по Петру назива Петрово Поље. Данас је то насеље са десетак домаћинстава у којима живе муслимани Бошњаци, како се сада декларишу. У народној традицији, та прича, причана с колена на колена, добила је више верзија, како се то обично и догађа. Дакле, према ономе што су испричали жабренски Кучевићи и неки други старији Пештерци, Петар Васојевић је имао торове за своју бројну стоку у једном малом пољу код самог Жабрена. Пролазећи у шуму са запрегама по дрва покрај Петрових торова исламизирани Топузовићи из села Житнића на Пештери, неки казивачи тврде да су то били жабренски Гицићи, стално су узнемиравали чобане и псе код стоке и планике код колиба (планинке су жене које музу стоку и брину о млечним производима). Петар је те обесне и осине Топузовиће неколико пута опомињао да не „узнемиравају његово робље“ и да мирно иду својим путем, али је све било узалудно. Како се све чешће понављало то насиље Топузовића Петар је отишао код побратима Мустафе Куча да му се пожали и затражи савет. Побратим Мустафа га је пажљиво и забринуто саслушао и предложио му да те насилнике још једном опомене и упозори их на могуће тешке последице. Том приликом дао му је и своју пушку, јер тада хришћани нису смели да поседују ватрено оружје, да ако затреба, брани част и образ породице. Карађорђевић отац је послушао тај савет и када су Топузовићи, по ко зна који пут, поновили своје насилничко понашање он их је са пушком у руци оштро упозорио рекавши „мора се бранити образ породице“. На то су они почели да га омаловажавају, исмејавају и изазивају, јер су мислили да „влах“ неће смети да убије „Турчина“ иако нису код себе имали ватрено оружје. Вероватно су рачунали и на то да је њих тројица, а Петар је био сам. Петар је видео да ће кабадахије да наставе са насиљем и безобразлуком на његове очи. Немајући другог избора пуцао је и одмах убио једног од њих. Преостала двојица су за тренутак стали зачуђени и збуњени, а онда су потрчали ка неком заклону што је Петар искористио да припуни пушку и убије још једног насилника док је трећи успео да побегне.

Петар је после тога потрчао побратиму Мустафи и све му испричао. Му-

стафа се забринуо, јер је знао да ће освета братства Топузовића бити сигурна и страшна, па је рекао Петру да одмах иде кући спреми најнужније ствари и прикупи стоку па ће га он са свим својим одраслим мушким братственицима испратити у Мораву (Шумадију). Петар је то одмах и урадио те је уз помоћ и пратњу побратима Мустафе и његове фамилије у току ноћи прешао преко села Брњице и планине Голије и отишао у Тополу.¹³ Има казивача који тврде да је Петар Васојевић са оцем Јованом и братом Мирком прошао кроз села Штаваљ, Сугубине и Кладницу и да је преко Јавора отишао у Шумадију.¹⁴ У свеопштој народној традицији на Пештери се даље каже да је Карађорђева мајка Марица са њим била трудна када су морали да оду у Шумадију. Убрзо после одласка са Пештерске висоравни Марица је родила сина Ђорђа којег су много касније Турци назвали Карађорђе. Петар Васојевић је тада послао муштулугцију (гласник који доноси радосну вест) који је обавестио побратима Мустафу Куча о рођењу сина Ђорђа, потоњег Карађорђа. Добивши ту радосну вест побратим Мустафа Куч је муштулугцију гостио три дана и даровао га са великим златником.¹⁵ Ако се са неком сигурношћу препоставља да је Карађорђе рођен 1768. године у том случају тај догађај са Топузовићима у Жабрену се могао догодити око 1767. године. Има неких казивања да је Карађорђе Петровић рођен у Жабрену и да га је мајка Марица у колевци однела у Шумадију када су морали да напусте Пештер.

Жабренски хоџа Шериф Шачић, један од потомака чувене херцеговачке породице Шачића, који су се борили против аустроугарске окупације и били у руководству познатог Херцеговачког устанка 1882. године, испричао је једну легенду коју је записао Вукман Ђулафић, историчар из Новог Пазара. Та легенда је, уствари, једна уобичајена мистификација.¹⁶ По хоџиној симпатичној причи неки турски паша или босански везир на пропутовању за Травник био је заноћио код Петра Васојевића у Жабрену (тада је познати

¹³ Казивања Сулејмана, Мустафе и Хазба Кучевића из Жабрена и Шеке Хукића из Угла на Пештери. Казивачима се и овом приликом топло захваљујем.

¹⁴ Казивање Алије Тарића, Бајра Прашовића и Адема Никишића из Кладнице на чему им се много захваљујем.

¹⁵ Као у напмени бр.9.

¹⁶ Прадеда хоџе Шерифа био је Омер Шачић који је са синовима био један од првих организатора Херцеговачког устанка 1882. године против аустроугарске управе у БиХ. Шачићи су се залагали за заједничку борбу муслимана и Срба. Омер Шачић је командовао одредом у којем су били и муслимани и Срби. Устанак је званично и почео нападом тог одреда на аустро-угарску жандармеријску станицу у Улогу у јануару 1882. године. (Hamdija Kapidžić, Hercegovacki ustanak 1882. godine, „Veselin Masleša“, Sarajevo 1958., 110.).

Босански друм или Царска цада пролазио кроз ово село). У колиби крај куће је спавала Петрова жена Марница која је била трудна са сином Ђорђем, потоњим вождом Карађорђем. Када је паша или везир у току ноћи изашао ван причинуло му се да се неки нур (јака небеска или божија светлост) спустила на ту колибу и брзо нестала. Ујутру, када је паша устао, одмах је питао Петра ко је спавао у тој колиби, а Петар је везира запитало што га то интересује. Везир је тада рекао Петру „да је у колиби сигурно спавала нека трудна жена и да ће она родити мушко дијете које ће бити цар ове земље“! Петар је тада опет питао пашу по чему он то зна, на шта му је паша одговорио „да се на ту колибу с неба спустила јака светлост (нур, божија светлост) од које се цела колиба засјала и одмах нестала, а да се колиба није запалила“. После тога паша је дао Петру три дуката да детету када се роди купи потребне ствари.¹⁷ Скоро потпуно исто што је испричао имам Шериф Шачић Вукману Ђулафићу, аутору овог рада су испричали имам Хаџи Мустафа еф. Макић и његов отац Смаил из Бачице на Пештери с тим што су они казали да је изнад колибе у којој је спавала Карађорђева мајка Марица „пала звезда“, а нису поменули да се на колибу спустио нур.

Занимљива традиција великог братства Кучевића се преноси с колена на колена у селу Жабрену на Сјеничко-пештерској висоравни као део братственичке и породичне историје. Међутим, та егзотична прича о чојству и јунаштву је постала и незабаоравни део богате народне традиције на целој Сјеничко-пештерској висоравни која се са поносом и задовољством казује путницима, намерницима и свима онима који се за њу интересују, додуше са више нијанси и верзија. Та животна епизода династије Карађорђевића никада ни код њих није била заборављена и увек су знали да на Пештери, у селу Жабрену, имају побратиме који су им помогли када им је та помоћ била најпотребнија. Већ у току Кочине крајине (аустријско-турски рат 1788-1791) Карађорђе је хајдуковао и ратовао са Турцима око Голије, Јавора, Нове Вароши, Лима и Сјенице интересујући се за своје побратиме и кумове Кучевиће у Жабрену. Према народној традицији Карађорђе је тада долазио у Штитково и Буковик где се састао са старовлашким кнезовима Рашковићима, Борисављевићима и Аврамом Миличевићем Обућином (са Аврамом се Карађорђе побратимио за време његовог боравка на подручју Сјенице 1809. год).¹⁸

¹⁷ Ђулафић, цитирао, 153.

¹⁸ Живота Марковић, Карађорђе у Ужичком крају, Историјска баштина 16, Историјски архив, Ужице 2007., 10 (фн.4 и 5.).

Кучевићи су знали за Карађорђево четовање по Голији и Јавору и његово интересовање за њих, али су то крили од Турака због своје безбедности, јер им као Карађорђевим побратимима и кумовима није било опстанка. Пре Кочине Крајине Карађорђе је био у аустријској војсци као добровољац (фрајкор). Његова јединица је ратовала и у Италији у којој је на име ратничких заслуга добио подофицирски чин аустријске војске.

После Првог балканског рата и ослобођења Кучевићи су имали проблема са комшијама око земље. Халил Кучевић, који је тада био најстарији у братству, па је са попом (штављански парох?), с којим је био пријатељ, посетио краља Петра I и замолио за помоћ што је он са задовољством учинио па је тај проблем био праведно решен. Када се краљ Александар I женио са румунском принцезом Маријом побратими и кумови Кучевићи су били позвани на свадбу у Београд. Као свадбене дарове понели су ћилим којег су изаткале њихове жене у којем је била уткана краљевска круна као и 11 „златорогих“ пештерских овнова (неки кажу да их је било шест). За време свадбеног ручка краљ Александар приђе до Халила, најстаријег Кучевића, и загрљивши га, упита: „Стриче, како ти се допада снаха? Халил му је брзо и кратко одговорио: „Снаха је добра, али ипак није према мом синовцу“. Краљ се на то слатко насмејао. Краљица Марија када је то чула није се осећала пријатно.¹⁹

После Другог светског рата нова власт је тражила од Кучевића да предају други ћилим са круном којег су они чували у кући оног Кучевића који због болести није могао да пође на свадбу и преда тај ћилим као свој дар. Тражили су и пиштољ који је краљ Александар био поклонио Халилу. Кучевићи су успели да сакрију и тај ћилим и пиштољ и да их сачувају све до данашњих дана. Ћилим су поклонили Општинском одбору Српског покрета обнове у Новом Пазару, јер су сматрали да је ова странка велики поштовалац наше краљевске куће Карађођевића.

По повратку потомака династије Карађорђевића у нашу земљу поново су се интересовали за своје побратиме и кумове, јер су у својој породичној традицији чували успомену на муслимане Кучевиће, село Жабрен и Пештерску висораван. Стари Сулејман Кучевић из Жабрена је са сином и унуком посетио принца Томислава у Београду. Принц је био одушевљен том посетом. Евоцирао је неке успомене и као дете сећао се ранијих сусрета са побратимима. Том приликом је обећао да ће првом приликом узвратити по-

¹⁹ Према казивању Хазба и Мустафе Кучевића из Жабрена.

сету и доћи у Жабреи. Принц Томислав Карађорђевић је посетио Кучевиће у Жабрену на Сјеничко-пештерској висоравни у августу 2006. године. Кучевиће је у новембру исте године посетио и принц Александар, син кнеза Павла. Том приликом је принц Александар, између осталог, изјавио да су муслимани Кучевићи његова фамилија чиме је и он потврдио поменуту изјаву коју је дао новинарима тада најстарији Селејман Кучевић 2006. год.²⁰

Први српски устанак, боље речено аграрна, социјална и национална револуција, избацио је на чело Карађорђа Петровића који је био искусан ратник и неустрашиви хајдук. Многе познатије личности нису се усудиле да прихвате улогу вође. Али, Карађорђе није био само војни старешина побуњеног народа већ и човек који је имао и јасну политичку визију ослобођењу и уједињењу у тој борби српског народа против тада још увек моћне Османске империје. И идејни зачетници и покретачи тог устанка Доситеј Обрадовић, митрополит Стеван Стратимировић, епископ Јован Јовановић, архимандрит Арсеније Гаговић, прота Матеја Ненадовић, Хаџи Рувим, Петар Ичко, Јанко Катић и др. били су убеђени да ће се устанак проширити и на остала подручија у којима је живео српски народ, пре свега на Стару Рашку (Стари Влах, Сјеничко-пештерску висораван, Полимље, Потарије, Затарије-Дробњак, Пљевља), затим осталу, тј. западну Херцеговину, источну Босну па чак и Далмацију.²¹ Вожд је знао да се те идеје могу спорвести само упорном и добро организованом оружаном борбом, а не само академским расправама и политизирањем по кабинетима и чардацима доброг дела тадашње ретке интелектуалне елите и једног дела српских кнезова.

Владика тадашње Црне Горе Петар I Петровић је у почетку устанка, а и мало касније, остао пасиван и уздржан саветујући то и Брђанима и Херцеговцима, јер је имао проблема са Наполеоновим трупама око Боке Которске. То су му и Руси саветовали, а владика је имао и споразум са скадарским везиром о ненападању, како би ми данас казали. То није значило да црногорски владика није симпатисао устанак. И он је правио планове о ослобођењу и уједињењу српског народа. Тако је владика Петар I приликом посете руском цару Александру I 1807. године изнео детаљан план о стварању једног „славено-српског царства“ чије би језгро, по његовом схватању требали

²⁰ М. Нићифоровић и Р. Халловић, Принц није дугме, „Вечерње новости“, Београд од 21. новембра 2006., 39.

²¹ Саво Скоко, Полимље и пријепољски крај у ратним плановима вођства Првог српског Устанка 1804-1813, Научни скуп „Одјек Првог српског устанка у полимљу и пријепољском крају (1804-1813)“, СО-е, Пријепоље 2006., 19.

да буду Црна Гора, Доња Зета, Брда, Херцеговина и Дамација са Дубровником као главним градом.²²

Карађорђе Петровић је према раније утврђеном ратном плану у Тополи крајем априла и почетком маја 1809. године у Ужицу и Пожеги извршио концентрацију своје устаничке војске. Одмах је кренуо на Јавор где је заузео доминирајуће коте Василијин и Јанков врх као и важна узвишења Јастребац и Чуке. Наредио је да се ископају и утврде шанчеви који се и данас добро познају испод Василијиног врха и код Василијине чесме. Они ће послужити и касније када се део српске војске под командом војводе Хаџи Продана Глигоријевића и старовлашког кнеза и војводе Максима Рашковића задржи у њима ради спречавања продора турске војске у Ужичку нахију и даље у Београдски пашалук. Тада је даља одбрана турских положаја око планине Јавора и подручија Кладнице била онемогућена. То је Сјеницу као главну тачку турске одбране довело у безизлазну ситуацију. Ипак је Вожд Карађорђе упутио писма „у турска села, прво у Кладницу турску, да се предају и да остану на миру и ми да им с војском у њихова села сврнемо, или ако ће бити да ме чекају и да се надају да ћу на њи ударити непријатељски и да ми на то одговоре...“²³ После тога се Карађорђе са војском спустио преко Кладнице и Понорца низ реку Љешницу (Кањевска ријека) у Сјеничко поље.

Вожд је сматрао да је тада тај простор био и војно и политички најважнији за успех устанка, тиме и најтежи па је лично руководио ратним операцијама. У једном његовом писму је записано: „Куд смо нашли да је најтежи крај, тамо сам собом ја војску повео“.²⁴ Карађорђева војска и локални устаници су морали да заузму Босански друм како би одсекли Босну од Цариграда, а потом успоставили везу са Црногорцима, Брђанима и Херцеговцима. Претходно је Вожд у селу Буковику код Нове Вароши на кратко лоцирао свој штаб и примио изасланке из Црне Горе, Брда и Херцеговине. Ту се побратимио и са кнезом Аврамом Обућином Милићевићем из Буковика. У породичној традицији старих фамилија Дилпарића и Копуновића из старовлашког Буковика памти се да су те породице својим воловским запрегама

²² Миомир Дашић, Ширење српске народне револуције од граница устаничке Србије до граница Црне Горе владике Петра I (1807-1813), Први српски устанак п Рашка област (научни скуп), Милешевски културни клуб „Свети Сава“, Нова Варош 2004., 110.

²³ В. С. Савић, Карађорђе-документи, књ. I, Горњи Милановац 1988., 531.

²⁴ Радош Љушић, Ужице у обновљеној Србији, Историја Титовог Ужица, књ. I, Титово Ужице, 1989., 308; Салих Селимовић, Вожд Карађорђе на Сјеничко-пештерској висоравни, Научни скуп „Српски устанак и Рашка област“, Милешевски културни клуб „Свети Сава“, Нова Варош 2004., 30.

извлачиле Карађорђеве топове из Кладнице на Понорац приликом његовог похода на Сјеницу.²⁵ И данас најстарији Кладничани причају како им је Карађорђе из свог штаба, који је једно време био у Басарама испод Јавора, упутио писмо у којем је предложио да се предају без борбе, а да им он гарантује животе, веру и имања али да то они нису прихватили већ су све неспособне за борбу (децу, жене, старце и болесне) упутили у Сјеницу, а сви који су били способни за борбу су остали да се боре. Том приликом у делу Кладнице који се зове Ханови изгинуо је велики број Кладничана и Карађорђевих војника. Даље су стари Кладничани причали да је он у свом другом походу са својом војском кренуо од Вучије Пољане на Јавору и да је једном колоном „ударио“ преко Калипоља на горњи део Кладнице и Понорац, а другом преко Јевика и Блата па низ реку Љешницу спустио се до Сјенице спаливши борову шуму између Сугубина и Кањевине плашећи се „бусија“ Кладничана који су се под борбом повлачили ка Сјеници.²⁶ Карађорђе је брзо и релативно лако заузео и спалио варош Сјеницу на Ђурђевдан 5-6. маја 1809. године. Турски аскер и много више наших домаћих муслимана повукли су се са преосталим цивилима у тврђаву пружајући жесток отпор. Свој штаб Карађорђе је сместио у један чардак недалеко од вароши (неки казивачи тврде да је био у Брези, а неки у Медарама, садашњем сјеничком предграђу). Тада је велики број муслиманских цивила преко Прибоја и Вишеграда избегао у Босну. Карађорђу се журило са ослобођењем Пештерске висоравни, Сјенице, Новог Пазара и Полимља, како би се саставио са Црногорцима, Брђанима и Херцеговцима, а истовремено одвојио Босну од осталог дела Османске империје. Покушај српских добровољаца да запале главну капију на тврђави није успео. Због свега тога се Карађорђе одлучио на преговоре о мирној предаји сјеничке тврђаве, али и да се избегну непотребне војне и цивилне жртве као и велике материјалне штете.

Према народној традицији преговори између Вожда и команданта Сјенице Хаџи Мустај-бега Чавића одржани су у кући чувених сјеничких велепоседника ага Спаховића.²⁷ Договорили су се да аскери без оружја и цивили са оним што могу понети у завежљајима напусте тврђаву и да „могу да иду куд хоће“. После тог договора сви су у добром расположењу заједно

²⁵ Казивања Сиинше Дилпарића, судије Округног суда из Чачка, рођ. у Буковику и Бошка Б. Копуновића, дипломираног правника из Ужица. И овом приликом топло се захваљујем.

²⁶ Према казивању Алије и Емра Тарића из Кладнице, Суља Куртовића из Сугубина и Адема Никшића из Понорца на чему сам им веома захвалан.

²⁷ Селимовић, цитирано, 32.

вечерали у дому Спаховића.²⁸ Због личних освета и пљачке тек у трећем покушају, и када су дати као таоци најугледнији локални Срби, тврђава је била напуштена и разрушена 9. маја 1809. године. Вожд је виновнике тих трагичних догађаја строго покажњавао, јер он није волео кршење дате речи иако је у преговарању био веома “тврд”. Према једнима главни кривац за непоштовање договора и непотребна убијања оних који су се предали био је устанички војвода Лазар Мутап. По другима у питању су биле нечије личне освете и пљачка, како је већ речено.

После заузимања Сјенице Карађорђе је морао да оде у Београд ради договора око даље сарадње са Русима. Почетком јуна поново је дошао у Новопазарски санџак, односно у Рашку област, заправо у Сјеницу. Разбио је један одред од 400 локалних турских војника који је био пошао у помоћ Сјеници. Тада је 7. јуна Вожд са својом војском потукао турску војску од 15000 људи којом је командовао способни и искусни Сулејман-паша Скопљак. („чувар Царске џаде“). Битка се одиграла између Сјенице и планине Златара. Сулејман-паша је био један од потомака чувеног српског властелина Деспота Михаила из средње Босне (село Весела код Бугојна).²⁹ У вези са овом великом битком остало је у народу запамћено да је ариљском бимбаши Пиперину у највећем жеку битке погинуо и други коњ. Поново је тражио резервног коња, али их више није било. Чувши како ариљски бимбаша Пиперин великом виком тражи коња Вожд Карађорђе је одмах наредио да се том јунаку да један од његових резервних коња.³⁰ У Ариљском летопису овај догађај се везује за једну од битака које је Карађорђе Петровић водио са Турцима код села Штавља, источно од Сјенице према Новом Пазару.

У вези са овом битком постоји у народу и тумачење топонима Мачброд, прелаз преко реке Вапе на путу Сјеница-Штаваљ-Нови Пазар. Устаничка војска је упорно вршила нападе из правца Штавља према Дубињу на којем су били јако утврђени турски шанчеви који су бранили прилаз Сјеници са истока. Када је Карађорђе увидео да не може другачије да освоји утврђене шанчеве осим да се послужи ратним лукавством и извуче аскере напоље и

²⁸ Исто.

²⁹ Терзић, цитирао, 41; Салих Селимовић, Муслимански књижевници који су се осећали Србима крајем 19. и почетком 20. столећа, „САВИНДАН“ бр.20, Милешевски културни клуб „Свети Сава“, Пријепоље 2010.

³⁰ Новак Живковић, Летопис ариљски, Ариље 1981., 29; С. Селимовић, Петар Васојевић и Вожд Карађорђе у народној традицији на Сјеничко-пештерској висоравни, Одјек првог српског устанка У Полимљу и пријепољском крају (1804-1813.), СО-е, Пријепоље 2006., 73.

отвори борбу прса у прса. Тада је издао веома гласне наредбе јединицама како би Турци чули да се они повлаче према Штављу и напуштају битку поражени. Турски војници су схватили да је то прилика да изађу и, како су веровали, да докусује српску војску. Карађорђе је тада брзо и оштро командовао: назад и „кое куда, на мачеве јунаци“! Српска војска је извршила заокрет и са њим на челу у налету прешла реку Вапу приметивши крваву битку мачевима и сабљама. После дуге борбе Турци су били потиснути, а устаничка војска је извојевала победу. Месту где су српски војници у силовитом јуришу најпре прешли реку Вапу где је била најплића са исуканим мачевима народ прозва Мач Брод, Мачброд.³¹

Већ сутрадан Карађорђе је морао из Сјенице кренути са још неодмореном војском усиљеним маршом преко села Раждагиње и Буђева у Суви До на Пештери да би поразио Нуман-пашу Пећког који је са 6000 војника био кренуо у помоћ Сјеници. За даљи ток устанка је и ова битка била веома важна, јер у случају победе устанак би се могао проширити на средње и горње Полимље, а Вожд би тада могао несметано да крене на Нови Пазар. Битка је трајала цело послеподне до пред сутон. Карађорђе је извојевао сјајну победу против Нуман-паше који је тешко рањен једва умакао са преживелим Арнаутима. То су уствари били исламизирани Албанци који су највећим делом чинили турску војску. У овој бици су се посебно истакли војвода Вуле Илић из Смедерева, војвода Милутин Илић Гучанин и кнез Јован Сава из Бихора. Бихорски кнез Јован Сава је са својим православним Бихорцима био присилно мобилисан у Нуман-пашину војску. При крају битке прешао је на страну српских устаника и тиме допринео катастрофалном поразу турске војске. Место, заправо брдо, у Сувом Долу где се одржала завршница те битке и данас се по Карађорђу зове Караџа.

У неким извештајима и писмима учесника и савременика, која су се касније само преписивала, делимично, парцијално и извучено из контекста и наводила без критичког осврта, извртале су се чињенице и подаци у вези са ослобођењем Сјенице и напуштањем тврђаве. У неким од њих нашао се и податак да су тада устаници под Карађорђевој командом побили 2.500 тадашњих Турака, уствари наших муслимана, одсекли им главе и набили на коље око сјеничке тврђаве. Први је тај податак изнео Антоније Анта Протић, тадашњи устанички писар, а прихватио и даље некритички публиковао Вук Караџић.³² Не постоје релевантни историјски подаци који би то по-

³¹ Према казивању Љубише Павловића из Сјенице.

тврдили. Тај податак је тешко прихватљив, јер ни варошица Сјеница није имала толико становника у то време, а највећи број тадашњих Турака, највише жене, деца и старци, већ су били избегли према Босни или Македонији. Сам Карађорђе је у свом писму упућеном после тог несрећног догађаја зету Антонију Пљакићу изнео податак да је приликом изласка из сјеничке тврђаве у метежу погинуло 150 Турака. Највероватније је да је Антоније Протић мислио на свеукупне турске губитке за цело време ратовања на подручју Сјеничко - пештерске висоравни 1809. године (борбе на Јавору, Кладници, затим битке са Слејман - пашом Скопљаком, Нуман - пашом Пећким као и за Сјеницу и око Сјенице). Сво то Карађорђево ратовање на Сјеничко - пештерској висоравни трајало је 45 дана. У току борби које је водио Карађорђе са својим војницима против Турака на Сјеничко-пештерској висоравни и око Новог Пазара његовој војсци се прикључио велики број локалних Срба. Постоји и податак да се са подручја Сјеничко-пештерске висоравни и Новог Пазара са Карађорђем повукло у ослобођени Београдски пашалук око 5000 Срба хришћана. И сам Вожд је позивао православне Србе да се насељавају у опустеле и шумовите пределе Шумадије где је било много слободне земље. Због тога је тада скоро цело подручје Сјеничке котлине (Сјеничко поље и ободни део) као и подјаворска и подгоријска села која су била насељена српским православним становништвом остали су по ко зна који пут скоро потпуно пусти.

Већина муслимана на Сјеничко-пештерској висоравни о тим догађајима и о Карађорђу имају лоше мишљење, односно неки анимозитет, мада му не оспоравају личну храброст и војничке способности, као и његову приступачност и осећај за молиоце и обичан народ. Такође га сматрају преким и брзим на кубури, али и праведним човеком. Међутим Карађорђевог унук краљ Петр I и праунук краљ Александар I код већине старијих муслимана у овом крају остали су у веома лепој успомени. Сматрају их демократама иако су били монарси. Такође их сматрају заштитницима муслимана и свих вера и нација.³³

³² Салих Селимовић, Вожд Карађорђе на Сјеничко-пештерској висоравни 1809.године, Први српски устанак и Рашка област (научни скуп), Милешевски културни клуб „Свети Сава“, Нова Варош 2004., 32.

³³ Казивања више старијих муслимана: Алија и Емро Тарић и Ејуп Зорнић из Кладнице, затим Адем Никшић и Медо Зорнић Лемић из Понорца, као и Смаил и еф.Мустафа Макић из Бачице и Шека Хукић из Угла на Пештери. Свим овим казивачима се и овом приликом топло захваљујем.

Увек и било где су цивилие жртве за жаљење и осуду у сваком рату, али су наши муслимани, тадашњи Турци, бранили Турско - Османску империју сматрајући је својом државом, па су велике људске жртве као и разарања села и вароши били неизбежни. У тим борбама је тада и Карађорђева војска имала велике губитке. И локално српско православно становништво је много страдало у осветама и казним експедицијама, а и њихова села су попаљена и опустошена, али се о томе не каже ништа. За цело време борби на Сјеничко-пештерској висоравни, као и на ширем простору, било је освета, пљачки и паљевина, а патње и жртве су највише подносили недужни и немоћни на обе стране, како то и иначе у ратовима бива. Трагедија је била тиме већа што су се борила у највише случајева једнокрвна браћа једни против других која су се игром историје нашла на противничким странама, односно, позицијама.

У народној традицији, како код православних, тако и код једног броја најстаријих муслимана, памти се да баш Карађорђе није дозволио да се запале и разруше нека муслиманска села на Пештери.³⁴ То су била села Жабрен, некадашње привремено станиште његовог оца Петра и деде Јована, затим Дуга Пољана, Медаре, садашње предграђе Сјенице, Бреза, Зајечиће, као и највећи део Кладница иако се, на његов захтев, да би се избегле непотребне жртве, није хтела да преда. Такођер, Карађорђе је био наредио да се не спаљује Нова Варош, али је то на своју руку урадио прота и војвода Милутин Илић Гучанин, што му је Карађорђе јако замерио. У свом казивању Нићифор Нинковић, писар старовлашког кнеза и војводе Максима Рашковића, је саопштио да је Карађорђе видевши лепу Нову Варош, рекао: „Кое куде, ова варош да се од наше војске или стране не попали и изгори јербо је штета оваке лепоте куће да се поруше и изгоре, већ ако нас наћерају Турци, опет нека остану њима, ако ли пак опет ми њи поћерамо, то ће она опет бити њима, само нек остане непопаљена“.³⁵ Због тога се прота Милутин Гучанин у бици на Сувом Долу борио на живот и смрт да би се искупио због тога што није послушао Карађорђево наређење и што је ту паљевину непотребно учинио. Нова Варош била потпуно напуштена, јер су њени становници тадашњи Турци са породицама побегли у Сјеницу или према Босни.

Постоји једна занимљива прича у вези са Карађорђем када је са војском кренуо из Сјенице преко села Раждагиње на Пештер. Прозлазећи кроз то велико село, које било насељено „Турцима“, уствари нашим муслиманима,

³⁴ Цитирано, 36.

³⁵ Марковић, цитирано, 23 (фн.44).

био је изненађен што му не пружају отпор. Сви мештани су напустили куће осим једног Тахировића који је испред своје полусрушене брвнаре сачекао да путем наиђе Карађорђе. Пред Карађорђа је изнео на табљи (послужавнику) со и хлеб, стао пред Вожда и представио се. Карађорђа то још више изненади па упита: „По души те, шта ти то значи“? Тај домаћин Тахировић му одговори: „За мене сте добродошли и овако се код нас дочекују пријатељи па те молим да се послужиш господару“. Карађорђе се слатко насмејао и видно расположен послуживши се запита: „Које добро желиш да ти учиним“? Тахировић му спремно одговори рекавши да има стару и рушевну кућу „па ако можеш да ми помогнеш да саградим нову“. Карађорђе се без двоумљења машио за силах и извади кесу са дукатима па му је даде и пожели да што пре направи нову кућу као и сваку срећу њему и његовој породици. Та кућа је у Раждагињи постојала све до пред Други светски рат и народ је ту кућу звао Караца.

У народу се памти и један занимљив догађај у селу Буђевоу о којем је у својој Србијанки певао и Сима Милутиновић Сарајлија. Ага Ганић Гусињанин је са својих 200 пустихија пошао у помоћ Сјеници и свратио је у велико хришћанско-православно пештерско село Буђево.³⁶ Ту су се гостили и веселили без икакве мере непоштујући ни домаћина. Домаћин код којег су одсели тајно обавести Милана Обреновића, којег је Карађорђе оставио у Сјеници као главнокомандујућег по хитном одласку у Београд, тражећи да дође војска и ослободи напасти и њега и цело село. Милан из Сјенице пошаље одред војске којом су командовали његов брат Милош и Карађорђевић зет ужички војвода Никола Карамарковић који је имао рођаке презимењаке у Сјеници. У току ноћи када су се пустихије најели и понапили распојасали су се и поспали. То су искористили српски војници и извршили напад и запалили кућу у којој су сви „Турци“ страдали, а у забуни војвода Милош посече и домаћина, јер се био обукао по „турски“. Војници опљачкају све не штедећи ни своје истоверника, а неке и на силу натерају да им се прикључе. Када су стигли до неког моста на реци, највероватније Јабланици у Раждагињи, војвода Карамарковић, немогавши да поднесе ту бруку, исукавши сабљу, дрекне на војнике и грдећи их нареди да све што су опљачкали врате, а оне што су насилно мобилисали да пусте да иду својим кућама.³⁷ Око овог догађаја у селу Буђевоу на Пештери постоји код мештана и другачија верзија.

³⁶ Добрило Аранитовић, Устанички бојеви у Рашкој области у „Србијанки“ Симе Милутиновића.

³⁷ Аранитовић, цитирано, 156, 157.

По тој другој верзији ага Ганић из Рожаја је са својих 20 сејмена био је стационаран у једну кулу у сред села како би православне Србе Буђеvence држао у покорности. Када су сејмени дојадили мештанима својом осиношћу, дрскошћу и користољубивошћу два брата се договоре да позову агу и сејмене на измишљену славу и да их сместе у чардак, а да када се сејмени наједу, напију и буду поспали да чардак запале. Тако и учине па ага Ганић и сејмени изгоре заједно са чардаком. Када је Вожд Карађорђе боравио на Пешетери питао је Буђеvence за тај догађај. Када је чуо како су сејмени ликвидирани мало се замислио па је рекао: “Кое куде, добро је што сте се решили сејмена, али тако није ни јуначки ни ришћански“.

При крају овог кратког рада изнећемо још једну и данас у народу обе конфесије присутну причу која је индикативна у одсликавању Карађорђево личности, као и личности неких њених учесника, односно њиховом и чојству и јунаштву. Вожд је био задовољан у протеклим борбама способношћу и храброшћу војводе Хаџи Продана Глигоријевића који је био родом из Сјенице па му понуди да тражи испуњење неке своје жеље пошто се налази у свом завичају. Војвода Хаџи Продан се обрадова и замоли Карађорђа да ослободи заробљене сина и снаху Хаџи Мустај - бега Чавића, ајана и команданта Сјенице. Вожд је мало поћутао, јер се за такве заробљенике добијао велики откуп који је много значао за потребе његове војске. Хаџи Продан је упорно молио Вожда да би му на крају рекао и то да је он са беговим сином заједно растао, да су се играли и јели заједно. Затим му је испричао како је Хаџи - бег спасао породице његове браће када су они са њим побегли код њега у Мораву (Шумадија), а које је био заробио босански хеџаја (помоћник везира) и повео за Травник. Тај Хаџи Мустај - бегов син је по очевом наређењу стигао хеџају и заробљенике у Пљевљима и за велико мито наговорио стражаре који су их чували да омогуће породицама његове браће да побегну, а он их је сачекао у шуми и срећно довео у Сјеницу. Када је то све Вожд саслушао одговорио је у свом стилу: „Кое куде“ поклањам ти их када си такав комшија и јунак.³⁸

На крају треба рећи још неколико речи. У историји и науци уопште,

³⁸ Ову лепу причу је забележио др Саво Чукаповић и публиковао у Зборнику Сјенице бр. 2, СИЗ културе, Сјеница 1986. Аутор овог рада је разговарао са неколицином казивача и сви су потврдили да је то био истинит догађај и да то није никаква легенда. Казивачи: Левто Вучковић, правник и публициста из Сјенице, Асим Врцић, професор и публициста из Сјенице, Бећир Бећо Зекић, наставник из Сјенице, Љубиша Павловић, дипломирани економиста из Сјенице. Користим и ову прилику да им се са задовољством захвалим

традиција, односио народно памћење, скоро увек има шири смисао. Традиција својим великим обимом обухвата више страна живота. Непроцењиво су значајна памћења из позитивне прошлости нашег народа, посебно када људи живе заједно без обзира на религијске, идеолошке и политичке разлике. Позитивне традиције осим историјских имају образовну, културну и етичку димензију што даје претпоставку за објективна и целовита проучавања. Према томе не треба у посматрању традиције и историје полазити само од њиховог строго етимолошког значења, јер би то било садржински много оскудније, а можда и мање поуздано. Када размишљамо о историјским искуствима и нашој позитивној баштини уопште, требали би да се чувамо неких крајности. С једне стране запостављања и потцењивања историје и позитивне традиције, а са друге стране прецењивања и некритичког увеличавања, посебно народне традиције. То би нас неминовно одвело у традиционализам.

Огромно историјско искуство, а и наша најновија бурна дешавања, уче нас да историју и народну традицију морамо знати да би се разумела садашњост, али им не смемо робовати да не би изгубили нужну оријентацију за будућност.

РЕЗИМЕ

Вожд Карађорђе је и данас присутан у народној традицији на Сјеничко-пештерској висоравни. Код муслимана, сада Бошњака, није остао у лепој успомени, јер сматрају да је извршио геноцид над нашим муслиманима, тадашњим Турцима. Постоји тај анимозитет према њему, али не споре његово јунаштво и правичност. У историјским документима првог реда нема потврде о том геноциду осим у писму писара Анта Протића.

Код српског православног становништва он живи у успомени као јунак и војсковођа који се борио против Турака за слободу и не сматрају да је био злочинац и да приликом заузимања Сјенице није било никаквог геноцида.

Разуме се да је Карађорђе Петровић био вођа једног устанка за слободу и једне, може се слободно рећи, аграрне револуције у тадашњем Београдском пашалуку. И тадашњи Новопазарски санџак, па тако и Сјеничко-пештерска висораван, били су ослобођени 1809. године после сјаних Карађорђевићевих победа код Сјенице и у Сувом Долу. Међутим, са Сјеничко-пештерске висо-

равни, како и из целог Новопазарског санџака, Карађорђе се са својом војском морао хитно да повуче због могућег продора Турака ка Београду.

На кратко је Карађорђе успео да организује војску и органе власти на ослобођеној територији и практично обнови српску државу. Због међународних околности ослобођена Србија се није могла одржати. Први српски устанак је угушен, а у Београдском пашалуку поново успостављена турска власт 1813. године.

Salih SELIMOVIĆ

KARAĐORĐE PETROVIĆ IN HISTORY AND IN THE POPULAR TRADITION OF THE PEŠTER PLATEAU

Summary

Prince Karađorđe is still present in the popular tradition of the Pešter plateau. Among Muslims, now called Bosniaks, he is not well remembered, because they think that he committed a genocide of local Muslims, who were at the time Turks. While his figure breeds animosity, they admit his bravery and righteousness. In primary historical documents there is no evidence of such genocide except in a letter of the scribe Ante Protić.

Among the Orthodox Christian population his memory lives on as a hero and military leader who fought the Turks for freedom. They do not consider him a criminal, nor that any genocide took place at the time of the takeover of Sjenica.

Naturally, Karađorđe Petrović was the leader of a rebellion of freedom and what can be called an agrarian revolution in the eyalet of Belgrade. The Novi Pazar sanjak, including the Pešter plateau, was liberated in 1809, following Karađorđe's exceptional victories near Sjenica and in Suvi Dol. However, Karađorđe had to withdraw quickly from the Pešter plateau and the whole Novi Pazar sanjak, due to the possibility of a Turkish army maneuver towards Belgrade.

Briefly Karađorđe was able to organize his army and governing units on liberated territory thus effectively renewing the Serbian state. Due to international conditions, an independent Serbia was not sustainable. The First Serbian Uprising was put down, and the eyalet of Belgrade saw the re-establishment of Turkish rule in 1813.